

Úvod

Cenné informace o straně národních socialistů jsem načerpal už jako student především z přehledných prací a z odborných monografií J. Harny. Už tehdy mne překvapovalo, jak málo pozornosti bylo při studiu nejnovějších dějin věnováno právě národním socialistům, kteří na konci monarchie i za první republiky rozhodně patřili k nejsilnějším stranám v českých zemích (nikoliv jako dnes). A jestliže o dějinách strany jako celku bylo možno najít alespoň nějaké údaje v dobové literatuře a publicistice, o některých jejích osobnostech byly informace více než kusé. Podle frekvence zpráv o Jiřím Stříbrném bylo jasné, že on patřil ve straně k osobám problematickým. Zejména od druhé poloviny 20. let se sdělení o něm omezují na zprávy o skandálech, korupci, politickém hochštaplerství a koketování s fašismem. Ale i v předchozím období píše nejlépe o Stříbrném sám Jiří Stříbrný a jeho tisk. Tam se také objevovaly výrazy jako „sláva řečnická“, „nepřekonatelný diskutér“, „velkolepá řeč thalerhofska“, „muž 28. října“, „zachránce mladé republiky 30. října“, „nejmocnější muž strany“ apod. Mezitím oficiální publikace, pokud mu vůbec věnovaly pozornost, snažily se jej odbýt několika frázemi. Snad to zahájil už r. 1927 Jan Opočenský, který při popisu událostí 28. října 1918 napsal poněkud nekorektně: „Zástupci Národního výboru, místopředseda jeho Antonín Švehla, poslanci dr. A. Rašín, dr. Frant. Soukup a čtvrtý zastupující v Národním výboru stranu československých socialistů, ohlásili, že (...) rozhodli se převzít správu země...“¹ Bylo to napsáno poté, co byl na podzim 1926 Stříbrný vyloučen ze strany československých socialistů a ocitl se svým způsobem na indexu, takže se Opočenský nedokázal smířit dokonce ani se skutečností, že by se někde mělo objevit Stříbrného jméno v pozitivní souvislosti.

Další autoři se nedali zahanbit. Často se prostě Jiří Stříbrný z československých dějin vypouští, neznačí jej dokonce některé slovníky a encyklopedie. Jindy se informace omezují jen na nejnnutnější – i v Československé encyklopedii je charakterizován jen jako „český národně socialistický a posléze fašistický politik a novinář“² a příslušné heslo se zabývá nejvíce obdobím po roce 1926. Zrovna tak Československé dějiny v datech jej uvádějí celkem na pěti místech, a to v pozitivním smyslu jen jako spoluvytvářce Pětky, ostatní zmínky jsou spojeny s vyloučením ze strany čl. socialistů a se založením politických stran, které jsou označovány jako fašizující.³ Není tedy divu, že Příruční slovník k dějinám KSČ jej prohlašuje za pravicového předáka, který „v době své ministerské činnosti využíval

¹ OPOČENSKÝ, J.: *Vznik národních států v říjnu 1918*. Praha 1927, s. 132.

² *Malá československá encyklopedie*. Sv. V. Praha 1987, s. 914.

³ *Československé dějiny v datech*. Praha 1986, s. 392, 400, 402, 408, 411.

svého postavení k páchání korupčních podvodů“ a nekompromisně rovnou za fašistu.⁴ Od 50. let se čtenáři museli spokojit s výstižnou charakteristikou typu: „reakční národně socialistický politik, v roce 1927 zakládá fašistickou stranu, zvanou později Národní liga, a v roce 1935 Národní sjednocení. Odsouzen za zradu v roce 1945.“⁵ Můj zájem o tak zajímavou osobnost s utajovanou a různě vykládanou politickou kariérou proto vzrostl a dovršil se poté, co jsem v soukromých rukou narazil na některé materiály z jihlavského soudního procesu proti Stříbrnému. Pro obhajobu vedenou Ladislavem Rašínem je v těchto dokumentech odhodlaným spolubojovníkem jeho otce – Aloise Rašína – za svatou věc samostatnosti Československa. Obžaloba jej však viní z množství zcela nelegálních finančních operací, pro které známe jen termíny „úplatek“, „podvod“, „korupce“, „rozkrádání“ či alespoň „finanční machinace“.

Pokusil jsem se najít mezi těmito póly skutečnou osobnost Jiřího Stříbrného – politika, ale také novináře a podnikatele. Muže stejně tak vážného a obdivovaného jako nenáviděného a odsuzovaného. Jiřího Stříbrného, který měl nepochybné zásluhy o vznik republiky, ale současně si z politiky udělal živnost, a když mu ji chtěli sebrat, dokázal zapomenout na všechny svoje dřívější zásady a pustit se do souboje s kýmkoliv a jakýmikoliv zbraněmi. O něm a o straně národních socialistů mluví Peroutka, když říká, že „někteří její vůdcové kolísali sem a tam, zvolna nahrazující různé pravdy včerejší různými pravdami dnešními. Je proto krajně nsnadné napsat jednotný psychologický portrét vůdců, jako byli Jiří Stříbrný nebo dr. Emil Franke.“⁶ Aby se mi podařilo přiblížit se realitě, pokusil jsem se vystopovat většinu zachovaných archivních dokumentů, prostudoval jsem dobový tisk a literaturu, stejně jako pozdější historické práce. Z jednotlivých útržků jsem se snažil složit co možná nejpravdivější obraz jedné z nejrozporuplnějších osobností československé politiky ve 20. století. Tento pohled si nečiní nárok na to, aby byl považován za zcela objektivní, stejně jako nejsou objektivní dobové materiály ani literatura. K absolutní objektivitě se mi nedostává absolutních znalostí. Jakkoliv zkreslený obraz je však, podle mého názoru, lepší než mlčení, to mlčení, které odsuzuje do zapomnění. A snad je také historicky přínosný, vždyť mezi černou a bílou je ještě mnoho odstínů šedé.

Aby byla tato podobizna pokud možno plastická, pokusil jsem se pohybovat vždy v širších vnitrostranických, politických i dobových souvislostech. V řadě případů jsem byl nucen vysvětlovat věci, které s osobou Stříbrného nesovisely přímo, ale ovlivňovaly a spoluurčovaly politiku jeho strany a jeho samého, a proto nám pomáhají objasnit věci v kontextu. Na druhé straně jsem byl často nucen svůj rozlet omezovat, neboť bych přesáhl rozměry práce. Proto jsem v obdobích, která lze považovat

⁴ *Přítuční slovník k dějinám KSČ*. Sv. II. Praha 1964, s. 862.

⁵ HÁJEK, J. S.: *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*. Praha 1954, s. 189.

⁶ PEROUTKA, F.: *Budování státu*. Sv. 4. Třetí vydání. Praha 1991, s. 1700.

za přehledná, stručnější a nevěnuji se podrobnostem, pokud se přímo nedotýkají Stříbrného nebo jej dokonce zasahují, ale nepotřebují další vysvětlení. Doufám, že bude vzato v úvahu, že výběr faktů (pokud není ryze účelový) je mým autorským právem a nebude mi vytčeno, že právě ta či ona epizoda ze Stříbrného politického života chybí.

Při zpracování této studie mi velmi pomohly zejména archivy, ve kterých jsem našel množství nezpracovaných materiálů. Nejcennější jsou informace z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, kde jsem se setkal i s chvályhodnou pomocí dr. Javorské. Tamní prameny se týkají především kariéry Stříbrného po roce 1926, jeho vyšetřování a soudních procesů, majetkových poměrů zkoumaných Národním soudem v roce 1939 a zločinů proti republice, které vyšetřoval retribuční Národní soud v roce 1947. Archiv Liberální strany národně sociální⁷ uchovává materiály o Stříbrném zejména do roku 1926, poté sleduje jen jeho výpady dotýkající se strany národních socialistů. Má však bohatší materiály k počátkům jeho kariéry. V Archivu Národního muzea je zajímavá zejména pozůstalost Ladislava Rašina v souvislosti s oběma velkými procesy, ve kterých byl Stříbrného obhájcem. Bohužel žádná z uvedených institucí (ani z dalších, které jsou vypsány v seznamu použité literatury) neuchovává Stříbrného pozůstalost nebo alespoň její torzo. V tomto směru jsem musel vzít zavděk alespoň existencí Stříbrného pamětí, ačkoliv je rozhodně nelze považovat za seriózní pramen, což je dáno i dobou a místem jejich vytvoření. Ostatní archivy disponují jen částečnými dílčími údaji ke Stříbrnému osobnosti.

Pokud jde o literaturu, její obsáhlé sepsání nalezne čtenář v závěru práce, takže na tomto místě považuji za důležité zdůraznit jen ty položky, z nichž lze čerpat i více než povšechné, dílčí nebo okrajové údaje. K počátečnímu období strany je literatura kupodivu skromná a lze nalézt spíše kapitoly v souhrnných zpracováních. Výjimkou je snad studie M. Havlasové.⁸ Pro období první světové války jsem využil zejména práce Kárníkovy⁹ a Kašíkovy.¹⁰ Pro události let 1917 a 1918 předcházející 28. říjnu posloužila klíčová studie M. Paulové.¹¹ Pro celé období I. světové války je

⁷ Archiv strany je živý a jeho název se proto mění podle názvu strany. Respektoval jsem tento fakt jistou dobu, ale poté mne přestalo bavit neustálé přepisování textu, neboť současní národní socialisté si ve změně názvu libují stejně jako jejich předchůdci. Zůstal jsem proto u názvu Archiv Liberální strany národně sociální (ALSNS) s vědomím toho, že to může po nějaké době být zavádějící.

⁸ HAVLASOVÁ, M.: *Vznik, počátky a profil národně sociální strany*. In: K dějinám českých politických stran v druhé polovině 19. a začátkem 20. století. AUC. Studia historica XXV. Praha 1984, s. 95–117.

⁹ KÁRNÍK, Z.: *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral?* Praha 1968, ale i TÝŽ: *Za československou republiku rad*. Praha 1963.

¹⁰ KAŠÍK, V.: *Snahy o jednotnou reformistickou stranu v letech 1917–1918 a jejich pokračování*. Praha 1961.

¹¹ PAULOVÁ, M.: *Tajný výbor „Maffie“ a spolupráce s Jihoslovanou v letech 1916 až 1918*. Praha 1968.

možno využít i některých memoárů (J. Hajšman, G. Habrman, F. Soukup)¹² či dobových prací – zejména Tobolkovy.¹³ Pro počátky první republiky je spolehlivým vodítkem několik studií Harnových,¹⁴ které se zabývají stranou národních socialistů v celku a krizí v roce 1926 speciálně.¹⁵ Dějiny strany československých socialistů se snaží podat vcelku F. Klátil,¹⁶ který se výrazně věnuje i otázce Stříbrného vyloučení. Jeho práce však vznikla v emigraci a bez kontaktu na domácí prameny a literaturu. Naštěstí jsme se dočkali pozoruhodné publikace A. Klimka, která se k otázkám dějin první republiky vyjadřuje velmi otevřeně.¹⁷ K brněnskému sjezdu ze září 1926 jsou podnětné zejména stati B. Šantrůčka,¹⁸ jakkoliv jsou dobově předpojaté. Pro následné kontakty s R. Gajdou přináší cenné poznatky zejména nová práce P. Hofmana a A. Klimka.¹⁹ Období samostatného politického působení Jiřího Stříbrného v čele Radikální strany a Národní ligy jsou zmapovány méně, použít se dají spíše obecnější publikace k problematice fašismu, z jejichž autorů si zaslouží pozornost zvláště T. Pasák.²⁰ Lépe je pak prozkoumáno působení Národního sjednocení, i když V. Fice zajímala tato strana zejména z úhlu národních demokratů.²¹ Stříbrného novinářskou činnost podává v trochu pokřiveném

¹² HABRMAN, G.: *Mé vzpomínky z války*. Praha 1928; TÝŽ: *Z mého života*. Praha 1924; HAJŠMAN, J.: *Česká Mafie*. Vzpomínky na odboj doma. Třetí vydání. Praha 1935; TÝŽ: *Mafie v rozmachu*. Vzpomínky na odboj doma. Praha 1933; SOUKUP, F.: *28. říjen 1918*. Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa. Sv. I.-II. Praha 1928; TÝŽ: *Revoluce práce*. Sv. I.-II., Praha 1938.

¹³ TOBOLKA, Z.: *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*. Sv. IV. Praha 1933.

¹⁴ HARNA, J.: *Československá strana socialistická ve vládě a v parlamentě*. ČsČH 20, 1972, s. 285–308; TÝŽ: *Českoslovenští národní socialisté po první světové válce*. Politická strana, členové, stoupenci. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, č. 6. Praha 1979, s. 355–380; TÝŽ: *Kritika ideologie a programu českého národního socialismu*. Praha 1978.

¹⁵ HARNA, J.: *Krise československého národního socialismu a brněnský sjezd strany národně socialistické v r. 1926*. ČMM 91, 1972, s. 238–256.

¹⁶ KLÁTIL, F.: *Republika nad stranami*. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948). Praha 1992.

¹⁷ KLIMEK, A.: *Boj o Hrad*. Sv. I. Hrad a Pětka (1918–1926). Praha 1996.

¹⁸ Zejména: ŠANTRŮČEK, B.: *Tisíc devět set dvacetšest*. In: Buřiči a tvůrci 1897–1947. Praha b.d. (1947), s. 222–249.

¹⁹ KLIMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha 1995.

²⁰ PASÁK, T.: *K problematice NOF v letech hospodářské krize na počátku třicátých let*. In: Historický sborník 13, 1965, s. 157nn.

²¹ FIC, V.: *Česká krajní nacionalistická pravice na Moravě a pokus o vytvoření Národního sjednocení (1932–1935)*. ČMM 96, 1977, s. 295–312; TÝŽ: *Národní sjednocení v politické struktuře buržoazního Československa v letech 1934–1935*. ČsČH 26, 1978, s. 26–57; TÝŽ: *Národní sjednocení v politickém systému Československa 1930–1938*. Příspěvek ke kritice českého buržoazního nacionalismu. Praha 1983.

zrcadle V. Dolejší²² a o preciznější rozbor se snaží trojice autorů novějších dějin československé žurnalistiky.²³

Předložená studie je jen prvním pokusem na tomto poli a domnívám se, že zatím klade více otázek, než kolik poskytuje odpovědí. Přesto předpokládám, že by se mohla stát východiskem pro další podrobnější zkoumání, kterému bych se rád i nadále věnoval.

²² DOLEJŠÍ, V.: *Noviny a novinaři*. Praha 1963.

²³ BERÁNKOVÁ, M. – KRIVÁNKOVÁ, A. – RUTTKAY, E.: *Dějiny československé žurnalistiky*. III. díl. Praha 1988.